

Феномен інформаційної невизначеності в умовах російсько-української війни

Дрозд Богдан Юрійович,

аспірант кафедри філософії та політології

Житомирського державного університету імені Івана Франка

м.Житомир, Україна

Анотація. В умовах російсько-української війни простір віртуальної реальності перетворився на справжнє поле бою. Поширення дезінформації та фейків російськими спецслужбами призводить до інформаційної невизначеності серед громадян України та світу. Основними причинами інформаційної невизначеності є як перенасичення інформацією у соціальних мережах, так і її відсутність у військовополонених та жителів сірих зон. Інформаційна невизначеність стає причиною екзистенційної, психологічної та соціальної невизначеності.

Ключові слова: інформаційна невизначеність, російсько-українська війна, фейки, пропаганда, маніпуляції.

Abstract. In the context of the Russian-Ukrainian war, the virtual reality space has turned into a real battlefield. The spread of disinformation and fake news by Russian special services leads to informational uncertainty among the citizens of Ukraine and the world. The main causes of informational uncertainty are both information overload on social media and its absence for prisoners of war and residents of gray zones. Informational uncertainty becomes a cause of existential, psychological, and social uncertainty.

Keywords: informational uncertainty, Russian-Ukrainian war, fake news, propaganda, manipulation.

Контактна інформація: Номер телефону: +380634437994

e-mail: bogdandrozd99@gmail.com

Вступ. Проблема інформаційної невизначеності стала актуальною ще з початком військових дій у Донецькій і Луганській областях та анексією Кримського півострова у 2014 році й загострилася після 24 лютого 2022 року з початком повномасштабної російсько-української війни. Російська Федерація активно використовувала інформаційний простір для насадження власних наративів і формування суспільної думки з важливих для України питань. Інформація використовувалася як зброя для створення невизначеності серед громадян України, Росії та міжнародної спільноти, щоб дезорієнтувати їх і стимулювати пасивність через складність у розрізненні правди і брехні.

З початку ХХ століття багато філософів та науковців звертаються до проблеми інформаційної невизначеності. Зокрема, Мартін Гайдеггер у своїй праці "Буття і час" (1927) розглядав невизначеність як складову людського буття, пов'язуючи її з проблемою невідомості майбутнього. Жан Бодріяр у своїх працях "Війни у В'єтнамі не було" (1970) та "Симулякри та симуляція" (1981) досліджував донесення інформації про світ через призму гіперреальності, коли реальність відображається через симулякри — копії без оригіналу [1] [11]. Таким чином, інформація стає невизначеною, оскільки не відображає об'єктивну дійсність, і серед різної інформації стає важко розрізнити ілюзію від правди. Дмитро Кулеба у своїй праці "Війна за реальність. Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот" пише про маніпуляційні практики Російської Федерації в умовах мережевої війни проти України та інших держав світу[4].

Надалі ми розглядатимемо інформаційну невизначеність як відсутність достовірної інформації, що впливає на процес прийняття людиною рішень. В умовах війни ця проблема загострюється через присутність пропаганди та контрпропаганди. Зростає кількість фейкових новин і дезінформації.

Виклад основного матеріалу. В умовах цифровізації сучасного світу з'явився простір віртуальної реальності. Вплив соціальних мереж на формування світогляду людини є безмежним. За даними Київського міжнародного інституту соціології, станом на 18 травня 2022 року в Україні 77,8% опитаних респондентів є користувачами інтернету, а серед вікової категорії від 18 до 29 років цей показник становить 95,7% [3]. З кожним роком кількість користувачів інтернету зростає [2]. В умовах війни віртуальний простір для обміну думками перетворюється на засіб поширення пропаганди та маніпулювання інформацією. Через відсутність контролю та перевірки походження інформації соціальні мережі стають зручним інструментом для поширення будь-яких ідей.

Російські спецслужби працюють над створенням у віртуальному просторі реальності, яка представляє інтереси російської держави для різних країн світу, намагаючись викликати в них відчуття невизначеності щодо агресивної війни Росії проти України. Під час анексії Криму та розгортання бойових дій на території Донецької та Луганської областей РФ заявляла, що там немає її військ. Під час початку широкомасштабного військового вторгнення на територію України російські дипломати стверджували, що ніякої війни немає і йдеться про "СВО". Українській та міжнародній спільноті через російські пропагандистські медіа (Russia Today, Sputnik) повідомляли про боротьбу Росії проти "нацистського" режиму в Україні [10]. Також поширювали абсурдні твердження про лабораторії з дресирування бойових голубів і комарів, які нібито мали заражати жителів Росії. Пізніше, щоб зупинити військову допомогу від партнерів України, Росія погрожувала країнам НАТО застосуванням ядерної зброї та поширювала інформацію про корумпованість українських політиків, які нібито використовують виділені США гроші на задоволення власних потреб. Усі ці тези є неправдивими й не мають жодної доказової бази. Ще у 2015 році американські науковці з корпорації RAND окреслили медійну технологію Росії як "4D – заперечуй, спотворюй, відволікай увагу, залякуй" [4, с.111]. Завдяки цій технології Росії вдалося вплинути на вибори президента США у 2016 році. Використовуючи рух Black Lives Matter, вони створювали велику кількість негативних коментарів у соціальній мережі Twitter, чим спричинили інформаційну невизначеність серед громадян, стимулюючи їх не йти на виборчі дільниці, що зрештою забезпечило перемогу Дональду Трампу. Ці процеси детально описані Джароном Ланьє у розділі "Рух Black Lives Matter" [5, с.141].

З початком російсько-української війни більшість громадян України використовували телемарафон "Єдині новини" як основне джерело інформації. З часом соціальні мережі стали основним джерелом отримання інформації для українців, що почало значно впливати на формування суспільної думки. Найпопулярнішими платформами для отримання інформації стали Telegram та TikTok. Наразі все частіше представники офіційної влади виступають за блокування цих соціальних мереж через поширення дезінформації, фейків та проросійських наративів. Згідно з результатами опитувань, проведених КМІС "Медіа споживання на звільнених і прифронтових територіях" та "Дослідження громадської думки для Консультативної місії Європейського Союзу в Україні", більшість громадян України використовують соціальні мережі як основне джерело отримання інформації [6][8]. Серед молоді віком до 25 років 40% довіряють інформації з TikTok, а 44% респондентів без вікової прив'язки довіряють інформації, отриманій з різних Telegram-каналів.

Інформаційна невизначеність серед населення досягається шляхом продукування великої кількості різних версій однієї події, кожна з яких не має ґрунтового підтвердження. Російські спецслужби намагаються закласти сумнів у реципієнта комунікації. Пізніше в його інформаційний простір проникають реалістичніші, на думку читача, версії події. Зрештою, ті версії, які отримують найбільше схвалення аудиторії, починають формувати світогляд споживачів інформації [4]. За цією кількістю інформаційних "вкидів" вже важко визначити її джерело та дізнатися реальну версію подій. На кожному тезу з'являється безліч антитез. Користувачі починають ділитися на протилежні ворогуючі табори або не здатні вже відрізнити вигадку від реальності. Основними версіями подій стають ті, які отримують найбільший відгук в аудиторії, навіть якщо вони абсолютно нелогічні.

Ми можемо спостерігати ці процеси не лише серед деяких громадян України, а й на міжнародній арені, коли деякі держави світу після майже трьох років війни не розуміють, хто є в ній агресором. Довгий час населення Нідерландів та її представники влади сприймали війну на Донбасі як внутрішній громадянський конфлікт в Україні. Проте з початком "гарячої фази" війни у 2022 році їхні погляди кардинально змінилися. Нідерланди стали першою державою світу, яка передала бойові літаки F-16 Збройним Силам України [9]. Причиною цих змін стало подолання інформаційної невизначеності, пов'язаної з постійними маніпулятивними практиками російських спецслужб.

Іншим джерелом інформаційної невизначеності є відсутність будь-якої інформації. На території прифронтових районів чи сірих зон населення не має нормального доступу до інтернету або будь-яких джерел інформації. Регулярні військові дії створюють відчуття невизначеності перед обличчям майбутнього. Виникає відчуття, що час зупинився. Схожі емоції переживають військовослужбовці, які перебувають у полоні. Часто вони не володіють ніякою інформацією про перебіг військових дій та знаходяться в стані постійної дезорієнтованості, відчуваючи екзистенційну невизначеність. Тривале перебування в нелюдських умовах російської в'язниці та відсутність знань про власне майбутнє призводять до відчуття безпорадності та покинутості. Таким чином, інформаційна порожнеча створює відчуття безвиході, де людина втрачає зв'язок із власною ідентичністю, чого і намагаються досягти російські військові. Військові, які повертаються з російського полону, відчувають справжній шок, отримуючи інформацію про реальний стан речей [7].

Висновки. Отже, в умовах російсько-української війни феномен інформаційної невизначеності є серйозною проблемою, що впливає на суспільство. З одного боку, через збільшення користувачів соціальних мереж та інтернету суспільство відчуває інформаційне

перенасичення, стаючи не в змозі відділити вигадку від реальності. З іншого боку, певні категорії населення, такі як військовополонені та жителі прифронтових територій, опиняються в частковій чи повній інформаційній ізоляції і перебувають у стані постійної пасивності та пригніченості через невідомість щодо майбутнього. Українське населення поступово перестає довіряти офіційним інформаційним джерелам і все більше починає споживати інформацію з соціальних мереж, таких як "Telegram" та "TikTok". Це призводить до наростання внутрішньої незадоволеності та посилення недовіри між громадянами, державою, владою та військовими. Пропаганда та маніпуляції інформацією російськими спецслужбами створюють відчуття невизначеності на міжнародній арені у питанні допомоги Україні. Російські спецслужби постійно вигадують різноманітні фейки, такі як висока корупція в Україні, погрози використання Росією ядерної зброї, вигадки про нацистський режим в Україні, очолюваний президентом Зеленським, та інші. Неможливість визначити, де правда, а де вигадка, призводить до гальмування будь-якої діяльності з боку міжнародних організацій та держав світу, спрямованої на швидшу допомогу Україні та зупинення агресивної, захопницької війни, розв'язаної Російською Федерацією.

Список використаної літератури.

1. Бодріяр Жан. Симулякри і симуляція. Київ: Основа, 2004. 231 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Jean_Baudrillard/Symuliakry_i_symuliatsiia.pdf (Дата звернення: 01.10.2024).
2. Динаміка користування інтернет в Україні: травень 2017. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=705&page=1>. (дата звернення: 01.10.2024).
3. Користування інтернетом серед українців: результати телефонного опитування, проведеного 13-18 травня 2022 року. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1115&page=7&y=2022> (дата звернення: 01.10.2024).
4. Кулеба Дмитро. Війна за реальність: як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Вид. 3-тє, оновл. Київ : Книголав, 2022. 384 с.
5. Ланьє Джарон. Десять причин видалити акаунт із соцмереж просто зараз. Харків: Віват, 2020. 176 с.
6. Медіа споживання на звільнених і прифронтових територіях. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1308&page=9> (дата звернення: 03.10.2024).

7. Про полон, акції на підтримку полонених та ідеальне місце роботи – ветеран Максим Колесніков. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rY3EMXpMdxs&t=1335s> (дата звернення: 03.10.2024).
8. Результати всеукраїнського опитування для консультативної місії європейського союзу в Україні. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1307&page=9> (дата звернення: 02.10.2024).
9. США, Нідерланди і Данія оголосили, що передали Україні F-16. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ssha-niderlandy-danija-peredaly-f-16-ukrajini/33029714.html> (дата звернення: 02.10.2024).
10. Фейки Кремля про Україну: в хід пішли «фейкові фактчекінги». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-feyky-kremlya/32942386.html> (дата звернення: 03.10.2024).
11. Baudrillard Jean. The Gulf War Did Not Take Place. Sydney: Power Publications, 2012. 87 р.